

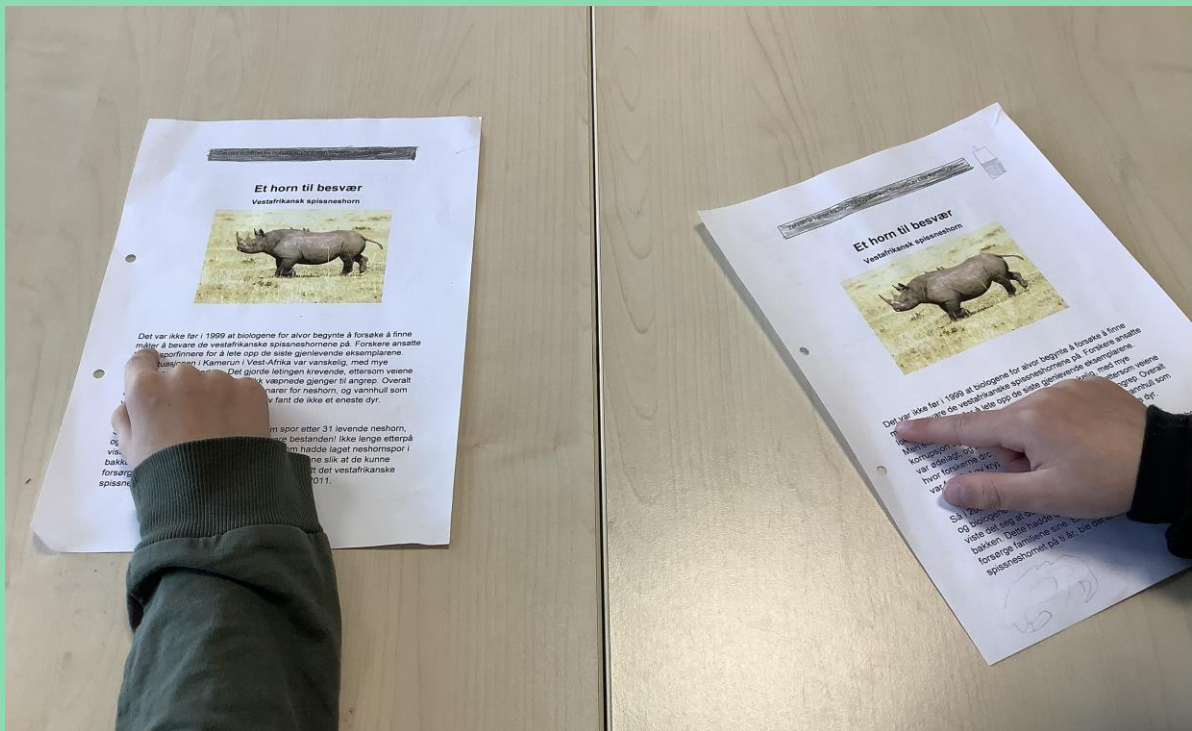

RÆLINGEN
KOMMUNE

Lesing og skrivning i rælingsskolen

Lese- og skrivestrategier

Utarbeidet av nettverk ressurslærere lesing, februar 2023

Innhold

Lesestrategier	3
Ulike måter å lese på.....	4
Leseforståelse	4
Strategier før, under og etter lesing	5
Før lesing	6
BISON-overblikk	6
VØL-skjema	6
Tankekart	7
Sjangerkunnskap	7
Under lesing.....	7
Leselogg	8
Å lære nye ord	8
Etter lesing.....	8
Venn-diagram	8
Tokolonneskjema	9
Sammendrag	9
Kritisk lesing.....	10
Skrivestrategier	11

Lesestrategier

Lesestrategier er framgangsmåter for å forstå innholdet i teksten. Strategier er viktige på alle nivåer i leseutviklingen, også i den første leseopplæringen. Gjennom hele skoleløpet skal elevene kunne forstå, finne mening og tilegne seg kunnskaper fra tekster. Når man skal lese for å lære trenger man en helt annen type oppmerksomhet enn når man leser for å kose seg. Elevene bør ta i bruk strategier som hjelper dem med å forstå tekstene de leser bedre. Leseforståelse handler om å hente ut informasjon og å skape mening. Det er mer enn bare det å hente ut viktige opplysninger som står direkte i teksten. Elevene må kunne bruke disse opplysningene, lese mellom linjene og tolke budskapet. Når elever jobber bevisst og målrettet med eget arbeid med tekstforståelse kan vi si at de jobber med lesestrategier.

Det er mange faser i leseutviklingen, fra å være på begynnerstadiet til å bli automatiserte, avanserte lesere. Mange av metodene og strategiene som foreslås vil være relevante å bruke på ulike lesenivåer. Det er til enhver tid elevens nivå i leseutviklingen som avgjør hvilke strategier som bør brukes, og ikke barnets alder eller klassetrinn.

Elever leser i alle fag og det er vanskelig å argumentere for at lesing er viktigere i ett fag enn i et annet. Uavhengig av hvilke krav læreplanen stiller, er det lærernes ansvar at elevene er i stand til å forstå det de skal lese. Alle lærere bør være klar over hvilke utfordringer som ligger i de forskjellige tekstene elevene skal lese, og tenke over hvilke strategier elevene kan bruke for å løse eventuelle problemer teksten byr på. Tekstene kan for eksempel inneholde ord og begreper som elevene ikke er kjent med og språkføringen i teksten kan være avansert.

Ulike måter å lese på

- **Skumlese:** å se raskt gjennom en tekst for å få innsikt i hva teksten handler om. En ser på bilder, leser overskrifter og starten på noen avsnitt.
- **Punktlese / letelese:** når en kun ser etter enkelte opplysninger i teksten.
- **Nærlese:** når du skal lese for å forstå. En må lese langsomt og nøye.

Leseforståelse

Å lese og forstå er ikke noe man lærer seg en gang for alle. Leseforståelsen utvikles gjennom hele livet i møtet med stadig nye tekster. Å lese for seint eller for raskt, vil ha konsekvenser for leseforståelsen. Resultatet kan bli lite glede knyttet til lesing og svak leseutvikling. Utvikling av leseforståelse er avhengig av god leseopplæring, men også av elevenes bakgrunnskunnskaper knyttet til innholdet i teksten som leses. Ulike måter å arbeide med førforståelse på, kan være avgjørende for god forståelse. Å aktivere elevenes bakgrunnskunnskap og avklare begreper i arbeidet med en tekst, vil styrke elevens forutsetninger.

Det er en klar sammenheng mellom ordforråd og leseforståelse. Leseforståelse dreier seg ikke bare om å huske fakta, men også å kunne omforme, overføre og analysere det man leser i andre sammenhenger.

Det å forstå at man ikke forstår, er et viktig skritt på veien til å bli en god leser. Metabevissthet er viktig. Det handler i stor grad om at elevene er seg bevisst når de har forstått noe, hva de har forstått, hva de trenger å forstå og at de kjenner strategier for å sjekke ut og å øke forståelsen.

Skolen stiller krav til at elevene behersker et stadig mer avansert og abstrakt språk og at de må kunne forstå ord og begreper uavhengig av situasjonen ordet brukes i. For å lære nye ord og begreper, må eleven kunne analysere ordet ut fra både fonologisk, semantisk, morfologisk og syntaktisk informasjon. De må altså både ha kjennskap til ordets lyder, innhold, bøyning og plassering i setninger. I tillegg må disse områdene relateres til hverandre og til konteksten ordet eksisterer i.

Strategier før, under og etter lesing

Når man skal arbeide med å utvikle elevenes strategiske ferdigheter og leseforståelse, er det hensiktsmessig å dele arbeidet inn i tre faser: før, under og etter lesing. Elevene må gjøres oppmerksomme på at det vil være ulikt hva man gjør i disse fasene avhengig av hva man leser og hvorfor. Det vil også være ulikt hva man gjør og hvordan man tenker når man leser ulike skjønn- og faglitterære sjangre.

I arbeid med tekster før, under og etter lesing kan elevene bruke strategien *Salto lure leseknep* fra *Salto* leseverk som hjelp til å være oppmerksomme på det som er viktig for å få med seg informasjonen i teksten.

S	SUPERBLIKK – bruke overskrift, bilder og bildetekster til å foregripe lesingen
A	ALT JEG VET FRA FØR – aktivere bakgrunnskunnskaper om temaet og teksten
L	LESEMÅTE – lesemåte for avkoding av vanskelige ord, skumlese/letelese/nærlese
T	TENKESTOPP – stoppe opp og tenke over det leste, overvåke egen lesing
O	OPPSUMMERING – tenke over det man har lest for å forstå og huske det bedre

Før lesing

Før man leser er det nyttig å vite hvorfor man skal lese teksten, hva den skal brukes til og hva man skal lære av å lese den. Deretter bør man få en oversikt over hva teksten handler om. Godt arbeid i denne fasen kan ha mye å si for motivasjon til å komme i gang med teksten og hva elevene får ut av å lese den. Det er svært viktig å aktivere bakgrunnskunnskaper elevene har og avklare begreper, da dette kan ha stor betydning for leseforståelsen. I tillegg kan man i denne fasen skape nysgjerrighet om innholdet i teksten og gi konkrete oppdrag til hva som skal gjøres underveis i lesingen. Denne fasen er kanskje den viktigste for å utvikle gode leseferdigheter.

BISON-overblikk

Bokstavene i BISON står for ulike fokus i førlesingsfasen. **B** står for bilder. Elevene kan sette ord på hva de ser på bildene og hvordan dette kan relatere til teksten som skal leses. **I** står for innledning. Ved å lese innledningen kan elevene få en bedre forståelse av innholdet i teksten. **S** står for siste avsnitt. Dette er gjerne en oppsummering av hva hele teksten handler om. **O** står for overskrifter. Her kan både overskrift og eventuelle undertitler si noe om tema og innhold. Undertitler kan hjelpe elevene til å navigere i teksten. **N** er NB-ord, altså ord som skiller seg ut. Dette kan være nøkkelord i teksten, ord som er forklart eller ord som gjør at man forstår teksten bedre. Det er viktig å påse at elevene forstår disse ordene for å forstå teksten. Når man introduserer BISON for de yngste elevene, er det lurt å starte med **B** og **O**. Man må vurdere hvilken rekkefølge som er hensiktsmessig og om alle bokstavene i BISON skal brukes på teksten som skal leses.

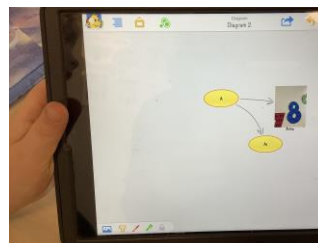
VØL-skjema

VØL-skjemaet kan brukes før, under og etter lesingen. Det er et skjema der en fyller inn hva en vet fra før av, hva en ønsker å lære og hva en har lært etter å ha lest.

VET fra før	ØNSKER å lære	Har LÆRT

Tankekart

Tankekart brukes for å organisere informasjon på en visuell måte. Det kan brukes i alle lesefasene. Enten for å vise sine forkunnskaper om et tema, som en oversikt over hva en skal lese, eller som en oppsummering av det en har lest.

Sjangerkunnskap

Kunnskap om ulike sjangre og sjangerkjennetegn kan være en hjelp til å forstå innholdet i en tekst. Om teksten som skal leses er en argumenterende tekst, en fagartikkel eller en novelle, vil påvirke måten teksten leses på.

Under lesing

Det er viktig å gi elevene redskaper som gjør dem i stand til å overvåke egen lesing. De må lære stoppe opp underveis, gjøre oppklaringer i forhold til innholdsforståelse og stille spørsmål til det de leser.

Ulike metoder for å overvåke egen lesing kan være:

- lesestopp for å sikre at en husker og har forstått det en har lest. En kan for eksempel lese ett og ett avsnitt av gangen.
- markere ukjente ord, bruke ordbøker, lese videre for å se om det kan forstås ut fra sammenhengen eller be om hjelp til å forstå ordet.
- få konkrete oppdrag, se etter noe spesielt i teksten underveis i lesingen
- skrive ned nøkkelord som er viktige for å forstå innholdet i teksten. Senere kan nøkkelordene brukes til å skrive nøkkelsetninger.
- bruke venndiagram
- bruke tankekart
- oppsummere hvert avsnitt med å skrive en setning om det viktigste
- lage spørsmål til innholdet
- til skjønnlitterære tekster kan elevene skildre personer, steder og stemninger i teksten
- lage en tidslinje

Leselogg

Dersom elevene leser en lengre tekst eller ei bok, kan de skrive en leselogg underveis i lesingen. Her kan de skrive et sammendrag av det de har lest og/eller tanker de sitter igjen med. En kan for eksempel skrive: dette la jeg merke til, dette mener jeg om det jeg har lest, dette synes jeg var godt skrevet, dette likte jeg ikke, dette forsto jeg ikke, dette lurer jeg på.

Å lære nye ord

Mange vanskelige ord kan gjøre et elever ikke forstår hva teksten handler om. I møte med nye ord kan elevene starte med å bruke sine egne bakgrunnskunnskaper. Hva tror de ordet betyr? Ligner det noe de kan fra før? Hvordan er ordet bygd opp? Består det av flere deler? Vet de betydningen av noen av delene fra før av? I hvilke sammenhenger møter man ordet? Er det et spesielt fag, eller et spesielt tema det ofte dukker opp i?

Så kan eleven slå opp ordet og få større forståelse av det ved å for eksempel lage et ordkart. Det nye ordet står i midten, i sola. Strålene fra ordkartet kan inneholde en definisjon av ordet, ett eller flere synonymmer, en tegning som beskriver ordet og en setning der ordet blir brukt.

Etter lesing

Elevene kan oppsummere hva hele teksten handlet om på ulike måter. De kan gjenfortelle, skrive sammendrag, tegne, lage presentasjoner, tankekart, lage spørsmål til teksten, samtale med andre om teksten, sammenlikne med andre tekster om samme tema og uttrykke sin egen mening om teksten.

Venn-diagram

Et venn-diagram brukes til sammenlikning og egner seg godt til å oppsummere tekster som beskriver likheter og forskjeller. Et venn-diagram består av to eller flere overlappende sirkler. Likheter skrives inn i det overlappende området, mens forskjellene skrives inn i hver av sirklene. Venn-diagrammet kan også brukes i lesefasen.

Tokolonneskjema

Tokolonneskjema er en måte å systematisere informasjonen man har fått fra den leste teksten. Det vil gi leseren en bedre oversikt over innholdet. Hva en velger å ha i kolonnene er opp til leseren. Man kan for eksempel ha overskrifter i venstre kolonne og nøkkelord i høyre, eller vanskelige ord til venstre og forklaringen til høyre.

Sammendrag

I et sammendrag kan eleven sammenfatte det viktigste fra den leste teksten, med sine egne ord. Eleven kan gjerne ta utgangspunkt i nøkkelord eller understrekinger. Sammendrag kan lages både skriftlig og muntlig.

Kritisk lesing

Kritisk lesing er å:

- forstå ulike argumenter i en tekst med flere aktører
- reflektere over motstridende informasjon
- vurdere ulike kilder opp mot hverandre
- vurdere ny informasjon opp mot det vi vet fra før
- lese mellom linjene

En kritisk leser kan:

- orientere seg i et stort tekstmangfold
- forstå hvor forfatteren vil, men gir teksten motstand
- kjenne igjen tekstens sjanger og struktur
- stille spørsmål for å skille ut hovedideer og sjekke forståelsen
- godta at en tekst bryter med forventningene
- orientere seg aktivt i multimodale tekster

Lærerens ansvar er å:

- introdusere elevene for mange ulike typer tekster fordi læreboka i liten grad inviterer til kritisk lesing
- stille spørsmål, slik at elevene lærer å stille gode spørsmål om tekstens hensikt og innhold
- vise elevene at vi ikke nødvendigvis underkaster oss tekster

Skrivestrategier

Skrivestrategier kan knyttes til de ulike fasene i skriveprosessen, altså strategier som kan brukes før, under og etter skriving. I førskrivingsfasen må elevene innhente informasjon og disponere teksten. I denne fasen kan tankekart, styrkenotat, ulike typer kolonnenotater eller venn-diagram være gode hjelpemidler. I skrivefasen kan strategien være bruk av skriverammer eller modelltekster. Etter at teksten er skrevet, kommer en revisjons- eller slutføringsfase. Her kan strategiene være høytlesing av den skrevne teksten, bruk av ordbøker og vurderingskriterier.

Skriverammer er mønstre for tekst som kan hjelpe elevene til å skrive på en hensiktsmessig måte. I en skriveramme kan det være både forslag til en overordnet tekststruktur og forslag til ulike måter å starte setninger på. Dessuten kan skriverammen gi hjelp til å skape forbindelser mellom ulike deler av teksten. *IntoWords* har mange skriverammer til ulike typer tekster.

Modelltekster er eksempeltekster som kan brukes til samtale om tekstopbygging, sjangertrekk og virkemidler i en tekst. Modellteksten kan brukes som et mønster for elevenes egne tekster.

Aktuelle lenker og undervisningstips

Språkløyper – Lesing som grunnleggende ferdighet på mellomtrinnet:
<https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/mellomtrinn/lesing-som-grunnleggende-ferdighet>

Språkløyper – Skrivning som grunnleggende ferdighet på mellomtrinnet:
<https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/mellomtrinn/skriving-som-grunnleggende-ferdighet>

Språkløyper - Fagovergripende lesing og skrivning på ungdomstrinnet:
<https://sprakloyper.uis.no/ungdomstrinn/fagovergripende-lesing-og-skriving/god-leseopplaering>

Språkløyper – God skriveopplæring:
<https://sprakloyper.uis.no/videregaende/fagovergripende-lesing-og-skriving/god-skriveopplaering>

Saltos lure leseknep:
<https://www.gyldendal.no/artikler/btr-lesestrategiene-salto/>

Fagbok i bruk - Å lese en fagtekst:
https://www.uis.no/sites/default/files/2020-10/Fagbok%20i%20bruk_Aa%20lese%20en%20fagtekst_6_15.pdf

Utdanningsnytt – Disse lesestrategiene kan hjelpe elever til å forstå tekster de ellers ikke ville forstått:
<https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel-lesing/disse-lesestrategiene-kan-hjelpe-elever-til-a-forsta-tekster-de-ellers-ikke-ville-forstatt/174593>

Språkløyper – Norskfaglige praksiser:
<https://sprakloyper.uis.no/fagspesifikk-lesing-og-skriving/norskfaglige-praksiser>

Språkløyper – Læringsfremmende vurdering:
<https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/mellomtrinn/laeringsfremmende-vurdering>

Språkløyper – Fagspesifikk lesing og skriving:

<https://sprakloyper.uis.no/fagspesifikk-lesing-og-skriving/lesing-skriving-og-munnlegheit-i-samfunnsfaga>

<https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/fagspesifikk-lesing-og-skriving/lesing-skriving-og-muntlighet-i-krle>

<https://sprakloyper.uis.no/ungdomstrinn/fagspesifikk-lesing-og-skriving/skriving-i-fremmedsprak>

<https://sprakloyper.uis.no/ungdomstrinn/fagspesifikk-lesing-og-skriving/lesing-og-skriving-i-musikk>

Lesesenteret - leseforståelse:

<https://www.uis.no/nb/lesesenteret/a-pakke-ut-sprak-og-innhold-i-sakprostatekster>

<https://www.uis.no/nb/lesesenteret/materiell-veiledet-lesing#/>

Litteratur

Anmarkrud, Ø. & Refsahl, V. (2010). *Gode lesestrategier på mellomtrinnet*. Cappelen Damm.

Bjorvand, A.-M. & Tønnesen, E. S. (Red.). (2002). *Den andre leseopplæringa*. Universitetsforlaget.

Blikstad-Balas, M. (2016). *Literacy i skolen*. Universitetsforlaget.

Fuglesang, U., Hoem, T. F. & Håland, A. (2017). *God leseplanlegging*. Cappelen Damm.

Iversen, H. M. & Otnes, H. (2016). *Å lære å skrive*. Universitetsforlaget.

Jensen, M. & Groseth, J. (2013). *Saga. Norsk for ungdomstrinnet*. Fagbokforlaget.

Kulbrandstad, L. I. (2022). *Lesing i utvikling*. Fagbokforlaget

Kvithyld, T., Kringstad, T. & Melby, G. (2014). *Gode skrivestrategier på mellomtrinnet og ungdomstrinnet*. Cappelen Damm.

Maagerø, E. & Tønnesen E. S. (Red.). (2015). *Å lese i alle fag*. Universitetsforlaget.

Refsahl, V. (2023). *Elevtilpasset leseopplæring*. Fagbokforlaget

Roe, A. (2017). *Lesedidaktikk etter den første leseopplæringen*. Universitetsforlaget.

Roe, A., Ryen, J. A. & Weyergang, C. (2018). *God leseopplæring med nasjonale prøver*. Universitetsforlaget.

Traavik, H. & Alver, V. R. (2008). *Skrive- og lesestart*. Fagbokforlaget

RÆLINGEN KOMMUNE

Rælingen kommune
Postboks 100
2025 Fjerdingby

Besøksadresse:
Bjørnholthagan 6
2008 Fjerdingby

Telefon: 63 83 50 00
E-post: postmottak@ralingen.kommune.no

www.ralingen.kommune.no